

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 8.

Sibiu 11 Aprilie 1876.

Anul I

Apare la doue săptămăni. Corespondințele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Pomaritul

in
gradina scoalei.

Introducere.

Intră isvoarele bogăției naționale și private, cultura pomilor ocupă un loc de frunte.

Poamele se consumă parte in stare proaspătă, parte in stare uscată.

Poamele alcătuesc un ram însemnat de comerciu.

Din poame se estrag diferite beuturi și mâncări uneori foarte căutate și prețioase, precum: must, vin, vinars, oțet, lictar etc.

De altă parte, pomii dau multe lemne de foc și de lucru.

Prin cultura pomilor se poate folosi aproape fiecare petec de pământ, uneori cu totul nepotrivit pentru alte plănte.

Regiunile impodobite cu pomi au mare influență chiar și asupra dezvoltării fizice și morale a omului așa, că pomii curăță și răcoresc aerul, respândind miros plăcut, dând umbră și deșteptând mai cu samă in tinerime gustul frumosului alătura cu iubirea și viul interes pentru farmecele și legile minunate ale naturii, prin urmare pentru tot ce este adevărat, nobil și frumos.

Pomii conservă timp îndelungat umezeala, care contribuie la formarea nourilor. Resultatul este, că in vreme ce țările sêrace de pomi adese ajung a fi bântuite de secete îndelungate, din contră țările încărcate

cu pomi arareori duc lipsă de umezeala atât de priincioasă plântelor și chiar animalelor.

Cu toate aceste, in țările locuite de Romăni și in deosebi in Ardeal, cultura pomilor se află și astăzi in stadiul copilăriei.

Deprinși a se increde orbiș in ce produce natura insași, țaranii nostri așteaptă totul de-a gata fără ca ei să se mai ingrijească săpând și gunoind pomii, cari și așa rodesc „când sunt anii buni“. Această incredere oarbă in ajutorul exclusiv al naturii desprețuind cu desăvêrsire forțele proprii, negreșit a contribuit și ea foarte mult la indolența și lenea, de care bolesce—mai ales când e vorba de cultura pomilor—o mare parte a țaranilor nostri. Datorința inteligenței este, nu a nutri acest verme incuibat in sinul poporului, după cum fac unii parte din ignoranță parte din egoism personal, ci al stirpi cu ori ce preț desrădăcinând astfel din popor o credință deșeartă din cele mai primejdioase și mai contrare progresului.

Pe când alte popoare din țări puțin priincioase culturii pomilor știu să profite sume însemnate din poamele multe și bune, ce produc, poporul nostru nu arareori le cumpără dela precupeții străini cu prețuri piperate; pe când mai ales țaranii germăni știu să estragă din poame vinuri prețioase cu zecile și sutele de buți, mulți din țaranii nostri aruncă poamele la porci sau le vên pe mai nimica sau le lasă de pu-trêdesc neștiind cum să le păstreze preste earnă; pe când pe aiurea se folosesece tot petecul de pământ până și mezuinile, cărările și rozoarele, grădinile noastre intinse cât veți cu ochii adese ajung a fi cuibul și adăpostul buruenilor și mărăcinilor.

Este adevărat, in multe din comunele noastre vedem grădini așa zicând gemând sub povoaara pomilor, cari insă nu aduc mai nici un folos. Pentru ce? —Pentru că țaranii nu-i știu cultiva. Pomii fiind in

deobște prea grămădiți și astfel neavând la dispoziție indetulă lumină și spațiu, unde să și întindă rădăcinile și crengile, ei rămân pururea slăbuți rodind tot numai la 2—3 ani. De cu primăvară și preste vară adese vedem ligioane întregi de omide despoind pomii până și de mlădițe, și firesce înzădar se trudește unul sau altul a le stirpi, pe cât timp vecinii săi nu fac și ei asemenea. Economul mai înțelept, care prevede și voește să întimpine pericolul, ce'l amenință, este sclavul și jertfa vecinilor leneși și ignorați.

O altă scădere este, că țărani nostri necum să gunoească pomii săpând și scormonind pământul din jurul rădăcinilor măcar la doi ani odată, muți din ei nu știu decât să arunce după poame cu petrii și cu lăstariul rumpând crengile cu grămada și slășiind coaja în mod adevărat barbar.

Și nu este cine să abată pre popor din calea rătăcită. Preoții și învățătorii? — Ei singuri nu știu ce este de făcut neavând cine să-i fi instruat de mainainte în cultura rațională a pomilor. Cine s'ar indoi despre aceasta, n'are decât să privească grădina preotului și grădina scoalei, cari în rari cazuri se potrivească cu cea ce am fi în drept să așteptăm dela ele. Preoții, în multe comune singurii bărbați inteligenți, negreșit și în această privință ar trebui să premeargă cu exemplu bun înființând fie-care câte o grădină oare-cum de model, care să atragă și să induplece cu vreme pre toți cei din comună la asemenea întreprinderi.

Dacă dela preot să pretinde aceasta, dela învățător să pretinde în măsură indoită. Preotul are a face cu oameni crescuți în datinele ruginite de ignoranța moștenită dela străbuni, cari n'au avut unde nici cine să-i lumineze cu cunoștințele, ce respândesc scoalele de astăzi. Nu așa învățătorul; el are să instrueze și să povățuească frageda tinerime, încă nepreocupată de prejudețele și obiceiurile tradiționale.

Locul cel mai potrivit spre a instrua pre copiii țăranilor în agricultură, profesiunea părinților lor, este fără indoeală grădina scoalei. Nu poate fi vorba a desbrăca scoala populară de caracterul ei prefăcându-o în scoală de agricultură. Grădina scoalei are să fie mai mult un loc de recreare sufletească și trupească, un loc de petrecere instructivă, în care copiii să se deprindă așa zicând jucându-se la o cultură mai rațională a pomilor, legumilor etc.

Nicăiri copiii nu se simt mai fericiți decât a petrece jucându-se și învățând sub ceriul liber, față în față cu podoabele strălucite ale naturii. Pentru un copil abia poate fi o pedeapsă mai dureroasă decât a

nu-i erta să ia parte la petrecerile și experimentările din grădina scoalei. Ce plăcere pentru învățător a esi cu elevii săi în grădină la aer proaspăt, în umbra tainică a pomilor prășiți și cultivați de mâna sa proprie! Ce bucurie pentru elevii naivi a petrece diminețile recoroase printre pomi și flori frumoase dimpreună cu învățătorul, care glumind cu ei le povestește acum de una acum de alta!

Elevilor mai mărișori li s'ar pute distribui câte un strat cu legumi, pomișori sau cu flori, pe cari ei singuri să le ude sara cu apă, pe cari ei singuri să le plivească și sape sub conducerea învățătorului. Învățătorul premergând și aici cu exemplu bun, negreșit ușor ar pute deștepta în elevii săi iubire și interes pentru frumsetile și legile naturii și în deosebi pentru cultura și foloasele grădinei, ear prin esplicările sale în formă de povești ar atrage atențiunea lor asupra forțelor și comorilor, cari din lipsa de pricepere zac în mare parte desprețuite și ascunse în sinul pământului nostru.

Grădina scoalei dă nascere la nouă descoperiri și idei, cari odată realizate și puse drept exemple vii în vederea tuturor, ele în curând străbat în cercuri din ce în ce mai largi devenind cu vreme un bun comun pentru toată împrejurimea. Întră altele, fiitorii economi vor dobândi cunoștințe mai lămurite decum au părinții lor despre insecte și alte animale dedându-se a cruța pe cari aduc folos și a stirpi pe cari aduc stricăciune. Tot în grădina scoalei s'ar pute instrua copiii alătura cu învățătorii în stupărit și cultura vermilor de mătășă.

În grădina scoalei copiii ar profita din istoria naturală și științele inrudite, precum este fizica, chimia mai mult decât pe bancele scoalei. Unde d. e. și-ar pute copiii agonisi o idee mai lămurită despre importanța apei și a aerului în economia naturii și viața practică decât în natură însăși și în deosebi în grădina scoalei? Esplicările predate și lucrurile săvârșite în grădina scoalei împreună cu copiii se întipăresc în mințile fragede așa, că copiii ajunși la vârstă vor lucra mai înțelepțesce și prin urmare cu mai bun rezultat decât părinții lor crescuți în neștiință. În acelaș timp se destieaptă în copii gustul frumosului vădându-se neconținut împrejmuiți de ordinea și curătenia esemplară, ce trebuie să domnească în grădina scoalei.

De altă parte, învățătorii înșiși și-ar pute îmbunătăți în mod însemnat condițiunile materiale producând unul altoi, altul legumi, al treilea poame frumoase pentru vândare și trebuințele proprii. Acest mijloc puternic de a-și croi o stare materială mai bună merită o deosebită luare aminte mai ales din partea învățătorilor nostri, cari necum să aibă de unde să le

prisosească oare-care capital pentru zile de neputință, mulți din ei nu capătă nici chiar cu ce să intimpine trebuințele cele mai neapărate și astfel ei privesc oficiul lor mai mult ca o sarcină impusă de împrejurări. De un timp incoace, ce e drept, lefile învățătoresci în multe comune s'au mai urcat, dar nici pe departe așa, cum ar trebui. Indesert se vaeră ei, că sunt rău plătiți: poporul ascultă și dă din umeri nevoind sau neavând de unde să plătească mai mult. Mulți din învățatori se vaeră însă pe nedrept și anume acei cari, în vreme ce ei inșiși și-ar pute ușor ajuta, nu știu decât să alerge pururea la ajutorul străin invinovățind indolența poporului, pe când grădina scoalei zace cu totul pustiită. Causele acestui neajuns sunt în mare parte motivate prin puterea unor împrejurări, cari însă incetul cu incetul vor dispar.

O scădere mult mai mare este, că în cele mai multe comune grădina scoalei necum să fie măcar îngrădită pe de margini, ea lipsesce cu desăvârșire și fără ca cineva să se intereseze inadins de înființarea ei. Legea de instrucție, care demândă fie-cărei comune a destina câte un pământ potrivit pe sama scoalei, a rămas deci în mare parte literă moartă. În asemenea stare de lucruri atât de vătămătoare propriului nostru interes, inteligența în frunte cu preoții și învățătorii are o sfântă datorință să grabească cu ori ce preț punerea în lucrare a legii amintite. Unde bunele intențiuni, cu care legea și inteligența se trudesce a inzebra scoala cu grădină, sunt zădărnice prin năpăsarea dregătoriei comunale, acolo nu rămâne decât să intrevină forța legii fără nici o cruțare.

O mai mare energie și mai mult zel și interes din partea inteligenței și în curând vom vedea inzestrandu-se fie-care scoală cu câte o grădină potrivită.

Grădinile odată înființate trebuiesc îngrădite și cultivate. Învățătorii nostri însă neavând unde să-și însușească cunoștințele de lipsă pe acest teren, firesc mulți din ei nu vor fi știind, ce este de făcut. Totuși acest neajuns începe a dispăre. De un timp incoace, foile noastre periodice și în deosebi „Economul“ din Blaj, „Scoala română“ și „Foișoara Telegr. român“ din Sibiiu au început a se ocupa cu tot inadinsul de acest ram publicând mai mulți articoli cu privire la înființarea și cultura grădinilor școlare. În anii mai din urmă, pomăritul se propune ca studiu obligat în institutele noastre din Sibiiu și Blaj. De altă parte avem astăzi la dispoziție chiar și câteva opuri speciale, cari se ocupă cu pomăritul, legumăritul etc. *)

*) Așa este d. e. „Pomologia“ de I. Hențescu, „Arboricultura și grădinăria practică“ de P. Alecsandrescu, „Practica grădinăritului“ de G. Vintilă, „Cunoștințe practice despre grădini și cultivarea lor“ de Dr. P. Vasici etc.

Pentru acei, cari vor să-și câștige cunoștințele, de cari conducătorul grădinei școlare are trebuință, opurile și tractatele fie cât de bine scrise, nu le pot oferi decât unele indegetări și reguli generale pentru o mai ușoară orientare în viața practică. Eserעיiul și experiența proprie, ele singure sunt în stare să completeze cunoștințele teoretice aplicând în mod practic aceea, ce scrierile indică numai pe scurt și fără privire la diversele împrejurări locale.

De aceea scopul acestui tractat încă nu poate fi decât a contribui și el la o mai ușoară orientare în ce privește cultura rațională a pomilor. Opurile noastre de pomărit fiind parte inesacte, parte și cu deosebire fiind scrise prea pe larg așa, că cetitorii adese perd firul roșu confundând sēmburele lucrului cu lucruri de puțină însemnătate, credem astfel a face un bun serviciu mai cu samă învățătorilor și preoților nostri publicând acest tractat, în care ne vom măr-gini numai la lucruri esențiale cu escluderea a tot ce ar pute împovăra și incurca priceperea cetitorilor mai puțin indemănatici.

După această introducere, în care am arătat fofloasele pomăritului reamintind în puține cuvinte importanța grădinilor școlare *) vom trece la obiect publicând o serie de articoli despre cultura pomilor cu privire mai ales la grădina scoalei.

(Va urma).

D. Comșa.

CĂTEVA OBSERVĂRI CRITICE.

(Domnilor P. Hașdău și A. Cihac.)

Domnul Hașdău în foaia „Columna lui Traian“ din 1874 arată etimologia și filologia mai multor cuvinte întrebuintate de români; d. A. Cihac în „Convorbirile literare“ Nr. 9 din 1875 voiesce a resturna toate acele prin „Câteva cercetări etimologice“. La obiecțiunile făcute din partea d. Hașdău d. A. Cihac răspunde de nou în Nr 12 al „Convorbirilor literare“ din 1876.

Deși nu putem aproba iritațiunile prea mari ivite între dēnșii, ca între literați critici, totuși trebuie să ne bucurăm vedēnd, că românii au început a scruta limba română din fundament și să sperăm că, aceste studii vor produce odată fructul lor.

Noi cei de dincoaci puținii avem cunoștință despre aparențele literare de dincolo, dar nici cei de dincolo nu arată interes mai viu pentru ale noastre. Pre

*) Veđi „Foișoara“ Nrii 2. 3. 5 și 6.

lângă toate aceste eu voiesc a lua parte la lupta critică, ivită întră D-nii Hașdău și Cihac.

Ea nu sunt filolog de specialitate, dar pe terenul mitologiei și al datinilor populare, cu al căror studiu me ocup, sunt adeseori silit a studia și filologia cuvintelor pentru a afla înțelesul lor adevărat. Deci voi supune la o scurtă esaminare câteva cuvinte cari se țin de terenul meu.

1. Terim.

Dl. Hașdău deduce cuvântul t ă r ă m de la latinul *terrenus*; în urmărire crede că, terminațiunea *anus* și *inus* se poate preface în *am*, *im*.

Dl. Cihac zice că, cuvântul t ă r ă m nu precede din *terra*, ci e maghiarul *terem* = sală mare.

Mai înainte de toate să pricepem bine înțelesul cuvântului t ă r ă m sau t ă r ă m precum îl scriu dănișii. Și fiindcă acest cuvânt se folosește numai în povești, se cercetăm poveștile.

În edițiunea din 1867 a D-lui Fundescu pag. 10 mama spune lui Făt frumos, că a avut trei surori „dar le au răpit cei trei smei, cari locuiesc pe t ă r ă m ul celalalt“.

pag. 14. Smeul zice: „dar Făt frumos este pe t ă r ă m ul celalalt și nu crede să-i fie adus corbul osciorul și vântul, perișorul“.

pag. 38. Făt frumos ajunsese la mama vântului de primăvară și venind feciorul ei, zice: „Mie-mi amiroasă om de pe t ă r ă m ul celalalt“.

pag. 59. Făt frumos ajunsese pe t ă r ă m ul unor zine pag. 60. el trecu hotarele lor.

Să vedem și edițiunea din 1872 a D-lui P. Ispirescu :

pag. 6. Făt frumos ajunge pe moșia Gheonoiei, și ea întrebă: „cine a cutezat să calce hotarele mele până aici?“

pag. 7. Făt frumos ajunge pe moșia Scorpiei și venind să o gonească de pe t ă r ă m ul ei.

pag. 37. Praslea scoborinduse în fundul pământului, ajunsese pe tărâmul celalalt se uită cu sială în toate părțile și cu mare mirare vădă toate lucrurile schimbate etc. Fata zise: „Mulțemesse lui D-zeu că ajunsese să mai vedă om de pe t ă r ă m ul nostru“.

pag. 38. Smeul zice: „Aici miroasă a carne de om de pe t ă r ă m ul celalalt“.

Ași putea cita cel puțin o sută de date din povești, însă și aceste sunt destule pentru de a defini înțelesul adevărat al cuvântului t ă r ă m.

Tărâm este pământul, unde locuiesc oamenii; tărâm este fundul pământului pentru altă lume; tărâm este o parte a ceriului cu lumină, de unde pleacă Feții frumoși; tărâm este altă parte a ceriului cu întunec, unde locuiesc smei (cari fură pe fata de împărat, adică luna); tărâm este când Săran (lucăfărul de sara) se află în o parte și zoran (cel de dimineața) în altă parte a ceriului; — precum Scorpia din povești (= zodia) așa și alte constelațiuni pe ceriu au tărâmul lor, d. e. cloca cu puși în povești.

Deci tărâm are înțeles de un loc estins, de t ă r ă m, de hotar al stăpânirii unei ființe mitologice.

Cuvântul grecesc *τέρα* la Homer, Sofocles și la alți de mai târziu — cu formațiunea *τέρας* la Hesychius și *τέρων* la Aeschines și Lucanus înseamnă :

1) metă, mai ales punctul de întoarcere în cerc;

2) graniță, hotar;

3) capătul cel mai din afară, extrem; ca adjectiv: *τερμιοσ*, (din *τερα*) cel mai din urmă, mai din afară, *χώρα* = împrejurul mai îndepărtat și *τερμόνιος* (din *τέρων*) cel mai extrem, din urmă. (Griech. — Deutsches Wörterbuch Bal. Fried. Rost II. p. 513.)

Limba latină, care în mare parte este de origine elină, a împrumutat cuvântul *τερων*, în t ă r ă m și în alte formațiuni: t ă r ă m u s, t ă r ă m o, cu înțeles de graniță, hotar, metă. (Lat. Deutsches Wörterbuch M. L. Kreuzler pag. 505). Adjectivele latine sunt cu formele t ă r ă m a l i s, ce se țin de graniță; de margine, și t ă r ă m a t u s. Dar aceste cuvinte, așa la greci precum la romani, au dat zeilor și predicatorilor: *τερμίους* Zeus adică *όριος*, Zeus cel de la graniță (Rost, pag. 513) și Iupiter t ă r ă m i n i u s, t ă r ă m a l i s. (Röm. Myth. Z. Preller p. 228.) și când a fost anul nou în 1 Martie, la capătul lui Februarie s'a ținut sărbătoarea T ă r ă m a l i a.

Deci cuvântul român, ce se pronunță *τερμα* este de origine elino-latină și eu îl deriv din *τερας* = t ă r ă m i s, de unde cădând „s“ după firea limbei, „i“ din capăt a suferit strămutare înaintea lui „m“; din t ă r ă m e n u s'a potut preface, căci „n“ nu se preface în „m“, precum a rămas în p ă p t e n. Dar „n“ poate cade din cuvânt și precum din *τέρων* s'a făcut t ă r ă m o, astfel eu din t ă r ă m o deduc *τερμα* = t ă r ă m de riu de mare.

Noi avem în limba română cuvântul t ă r ă m i n, dar el este un cuvânt curat juridic, ce înseamnă hotarul când să plătească cineva datoria sa, sau ziua când să se înfățișeze la județ, și astfel cuvântul t ă r ă m i n nu e vechiu. Din t ă r ă m s'a format verbul t ă r ă m u r e s c, ce poate fi dintr'o epocă cu t ă r ă m, eară nu: t ă r ă m nici t ă r ă m.

Din cuvântul latin *terra* (1. pământul, pe care locuim; 2) pământul, ce'l lucrăm; 3) țara d. e. românească) avem țară = Land = ország și țară = popor: „s'a adunat țară multă“.

Din *terra* s'a format la latini *terrenus* cu înțeles primitiv: de pământ, ceva din pământ d. e. *vasa terrena* și *terrenum*, materia de pământ; de aci avem țarină, pământ sfârmicios, țarinos; de aci țărăngă, pulbere de pământ = arenă, năsip și anume: *porzo*, *Streusand*, ce se pune pe scrisoarea umedă. Din *terrenus* s'a format și țăran cu înțeles nou de *Landmann*; la romanii vechi acesta se cheama: *rusticus*, *colonus*.

La francezi din *terrenus* s'a format: *terrain* = *Gebiet*, terület, ce la latini s'a zis *territorium*; in limba noastră cultă avem teren cu înțeles de *terrain*: d. e. pe terenul literaturii, — și așadară cuvântul „teren“ este sinonim cu cuvântul *tărîm*, dar nu este tot dintr'o rădăcină cu *tărîm*. Prin urmare tot din aceeași rădăcină vechiă avem: *tărîm* și *țerm*, cuvinte bune române.

Terem la maghiari înseamnă chilia mai mare, de frunte a casei, salon, sală. *Terem* nu e popular și tocmai așa nu'l știe poporul de jos, precum nu știu nici românii de la sate ce este salon; prin urmare, nu este un cuvânt de prima necesitate și comun al acestor două popoare. Dar ce diferență mare este între conceptul nostru de: *tărîm*, ce abia îl cuprinde cu cugetul și de *terem* = salon! nu literele singure ci mai ales înțelesul decide etimologia cuvintelor.

Tér la maghiari înseamnă: loc, piață; cu formațiunea *em* este *terem*, ce corespunde conceptului, și cred că este cuvânt maghiar, pentru că cele de o silabă mai toate le au originale magiare și pentru că cele cu terminațiunea *em* d. e. *illem*, *kellem*, *szellem*, *verem* sunt curat magiare, — in fine pentru că din *tér* s'a format mai multe verbe cu înțelesul primitiv d. e. *terelni*, *teriteni*, *teregetni* etc. De nu ar fi aceste motive, și *terem* ar sta singur in limba magiară, atunci s'ar pute crede lui Miklosics, că *terem* vine din *τερεμνον*, ce înseamnă ceva tare acoperit, casă, sală: sau un romanisator ar pute zice că, vine din *terrenus*, pentru că *tér* se află in aceasta rădăcină și are și înțelesul de *terrain*.

2. Urda

Dl. Hașdău aduce cuvântul urdă in legătură cu *urdoare*, mângitură ce curge din ochi, și *urdi-nare* și 'l derivă din radicala indo-europeană *urd* =

a curge, in limba zendică *urud* ca verb și substantiv; din *urud* s'a format *urd*, apoi *urdă*.

Dl. Cihac, urda o află la illiri, sërbi, cechi, la maghiari *orda* și cuvântul românesc îl derivă după etimologie din *urda*, ce la magiari este *hordó*, — un vas, o puțină, — și la sërbi, illiri este *ardou*, *hordou*, *hardó*, adecă de la *hordó*, in care să pune brânza proaspăta, care se numesce urdă. —

Deci d. Hașdău deduce urdă din *urd* = a curge, eară d. Cihac din *ardou* = vas.

Mulgându-se laptele de oaie, se pune in căldare, ca să fearbă, să aruncă apoi chiagul in el și după ce s'a inchiegat se străcură și laptele astfel inchiegat și străcurat se numesce caș; ce a curs din străcurătură este juintița, care de nou se pune pe foc ca să fearbă incet. Stropindu-se ea apoi cu juintița rece, se inchiegă o nouă parte din ea, care o numim urdă, ear' cu zărul rămas acum să hrănesc câinii sau porcii.

Străcurătoarea este: 1) sau din o straiță de lăună, țesută anume, numit și sac de urdă, 2) sau este o corfă (coșarcă) impletită de nuiele (vêrgele) curățite.

Acest instrument impletit se numesce latinesce: *Crates* pastorales, *Schafhorde*; *crates*, in qua casei siccantur — *grathia* in care să stoarce cașul —, *craticula*, impletitură mică (*Kreuzler*, *Dict. Lat. germ.* p. 197 și 206).

Italienesce: *Orda*; esplicat nemțesce *Horde* și viceversa (*Feller*, *Dict. ital. germ.* p. 298 și *germ.-ital.* p. 203). *Graticcio* = *Flechte* = impletitură, p. 201, din latinescul *crates*. —

Franțozesce: *Horde* esplicat nemțesce *Horde* (*A. Molè* *Dict. franc.-germ.* p. 178.) In dicționarul *germ.-franc.* *Horde* se numesce *claise*, *clisse*, ce înseamnă *Flechte*, *Käsehorde*. *Clayon* este *Käsekorb*, *Kasehürde*.

Nemțesce: *Horde*

Uguresce: *Cserény*, pe nemție *Horde*, *Hurde*, impletitură de nuiele, de vêrgele, pe cari se uscă poamele (*Fogarassy*, *dict. ung.-germ.* p. 86) *Sajtrács* = *Käsehorde* (p. 439); *sajt* este caș și *rács* = impletitură. *Orda* (p. 467) este caș proaspăt (*junger Käse*).

Sërbesce: *Orda* = *Horde* (*Deutsch. — Illyr. Wörterbuch* Wien 1790).

Grecesce: *ταρρός* și *ταρριον* (la atici *ταρρός*) *kleine Horde* din *ταρρόω*, *ich mache eine Flechte*. Asemene *ταρσια*, *ταρσια* = *Horde zum Trocknen*. *) (*Dict. grec.-germ.* de *Rost* p. 503. 532).

*) Din *ταρρός* este la noi targă: 1) impletitură de nuiele pe care se uscă poamele, 2) lesele de la car.

Din aceste se vede :

1) că la italieni se află cuventul *orda*, la francezi *horde*, la nemți *Horde*.

2) că la acestia are înțelesul latinescului *crates*, italianescului *graticcio*, maghiarului *sajtrács*, adică o impletitură de nuiete sau vergele, ce servește la străcurarea laptelui închegat și la stoarcerea cașului și a urdei.

3) că *ord* a la maghiari cu înțeles de „caș proaspet”, este mai aproape de urda noastră. Dar e probabil că nu este cuvânt maghiar, ci imprumutat dela noi, precum abunăsămă și cuvântul maghiar *túró* = brânză derivă dela cuventul grecesc *τυρός* caș, *τυροεις*, cășos, brânzos (Rost II. p. 577).

4) că cuvântul *urdă*, *orda*, *horde* aflându-se la popoarele de element roman, german și slav, este un cuvânt prea vechiu și rădăcina și o află în una din limbile vechi din Asia.

Dacă nu s'ar admite punctul al 4-lea, atunci acest cuvânt cu înțelesul de : impletitură, țesătură ar trebui să derive din *ordior* latin, *ordire* italian, *ordir* francez, *urzire* românesc, de unde avem *urzeală*, *urzi-toare*, pentru că *urzitura* cu *țesătura* și *impletitura* sunt sinonime. O analogie avem la nemți cu cuvântul *flechten* (din *plectere*) care însemnă și *texere* (a țese), *nectere* (a face mreja, rețea). Toate acestea ne duc la noțiunea instrumentului de stors, de săcat (Kreussler p. 138 și 376).

Deci dl. Hașdău deduce urda din *rud*, a *curge*, din care s'a format *urud*; încât *urud* ar însemna și a scurge, a străcura, atunci el ar sta în legătură cu însușirea instrumentului din întrebare. Însă rădăcina adevărată trebuie să dea înțelesul de impletitură, țesătură, — *urzitura*, de unde s'a putut deriva chiar și latinescul *ordior*.

Deducerea Dlui *Cihac* din *hordó*, *hardov* etc., cari au înțelesul de *vas* (Fass nemțesc, bure serbesce) nu ni se pare deci nimerită.

(Va urma).

Dr. At. Marienescu.

CONFERINȚELE INVĂȚĂTORESCI LA NOI.

II.

(Urmare.)

În anul 1870 Ministrul nostru reg. ung. a instituit cursurile supletorice de șase săptămâni pentru toți învățătorii. Pentru conducerea acestor cursuri se

desemnau prin inspectoratele regesci de școală bărbați de specialitate, plătiți din bugetul statului, cari să țină prelegeri; fiecărui învățător, care lua parte la aceste cursuri să dedea câte 40 cr. pe zi.

Consistoriul nostru archidieceșan față de această instituțiune se înțelege că, n'a putut urma altcum, fără să continue a remane întră marginile legilor de stat consequent principiului confesional de școală.

Prin circularul seu din 1-a Iulie 1870 Nr. 62. consistoriul a îndatorat de nou pre învățătorii a țină conferințe mai ales, căci acum și statul pretindea aceasta.

Învățătorii nostri au continuat ca și mai înainte a țină conferințele lor, și cursurile statului erau puțin frecventate din partea învățătorilor români, pe lângă toate înlesnirile, ce li se oferea dela stat; ei au preferit a rămâne credincioși principiului confesional și numai încât nu au colidat timpul au frecventat și cursurile supletorice deschise din partea statului. Din anul 1874. încoace — poate pentru că foloasele acestor cursuri n'au stat în nici o proporțiune cu speșele enorme — statul n'a mai susținut cursurile supletorice.

Conferințele învățătorilor nostri s'au continuat ca în anii trecuți.

La anul 1875 consistoriul archidieceșan a reformat de nou conferințele prin un regulament întărit de sinodul archidieceșan cam pe baza principiilor după cum au fost întocmite dela început.

Modalitatea este :

1. Conferințele se prefac în cursuri supletorice, cari țin 18 zile : dela 20 Iulie până la 6 August.

2. Întreaga archidieceșă se împarte în 10 cercuri. Învățătorilor le stă în voe a lua parte la conferințele aceluia cerc, unde le este mai îndemână.

3. Conducătorii conferințelor se desemnează de către consistoriu.

4. Temele conferințelor le prescrie consistoriul.

5. Despre decursul conferințelor se ia un protocol, care se înaintează consistoriului.

6. Învățătorii, cari iau parte la cursurile supletorice, primesc câte 40 cr. pe fiecare zi, conducătorii câte 1 fl. Pentru acest scop se fac în fiecare comună colecte și consistoriul sprijinesce din parteși și materialicesce încât este cu putință.

Modalitatea întocmirii acestor cursuri se cuprinde și mai esact în regulamentul adus de sinodul archidieceșan din anul 1875.

Pentru a pute face o asemănare și a concluda de este de preferit și încât intocmirea conferințelor după modalitatea aceasta, avem trebuință a esamina mai întâi rezultatele conferințelor (cursurilor suplertice) din anul trecut. Spre scopul acesta ne servim și ni sunt binevenite mai multe raporturi despre conferințele învățătoresci *)

Cercurile cursurilor suplertice in anul trecut au fost următoarele.

1. Abrudul sub conducerea D-lui Nicolau Aron.
2. Alba Iulia sub conducerea D-lui Teodor Pop.
3. Brașovul sub conducerea D-lui George Belisimus.
4. Deeșul sub conducerea D-lui Iacob Onea.
5. Cojogna (Cluj) sub conducerea D lui Teodor Ciortea.
6. Deva sub conducerea D-lui Vasiliu Florian.
7. Făgărașul sub conducerea D-lui George Comanici.
8. Sibiiul sub conducerea D-lui Dimitrie Cunțan.
9. Sighișoara sub conducerea D-lui Dimitrie Moldovan.

11. Turda sub conducerea D-lui Nicolau Reu.

Ca obiecte pentru cursurile suplertice din anul trecut s'a propus din partea Consistoriului.

- a. Computul cu măsurile metrice.
- b. Metoda scrierei și cetirei.
- c. Principiile pedagogice pentru susținerea disciplinei școlare.
- d. In orele libere deprinderi in cantări și gimnastică.

O privire scurtă asupra tuturor cursurilor, ce facem in cele următoare, credem că va ave un interes numai pentru învățătorii din scoalele noastre confesionale, ei și pentru toți amicii scoalei și iubitorii de progres.

1. In cercul Abrudului au luat parte 24 învățători; cursul suplertic s'a ținut regulat din 1—18 August. Conducătorul cursului suplertic a dezvoltat o activitate laudabilă; el a prezentat pre lângă protocolul despre materialul percurs, elaborate proprii compuse cu multă diligență

Pe cât însă conducătorul — după raporturile trimise a dovedit mare zel și diligență, pe atât e de regretat purtarea unor învățători ale căror nume aflăm mai consult astădată a le retăce. Înțelegem pre aceia, cari fiind aleși de notari, s'au substras dela datorința aceasta.

*) Cerem scusa domnilor raportori, că spațiul cel îngust al „foișoarei“ nu permite a le publica rapoartele per estensum. Credem inse a face mai bun serviciu causei, dacă le folosim in chipul acesta.

Încât ne au lipsit rapoate speciale, am câștigat pe altă cale datele de lipsă.

2. In cercul Albei-Iuliei au luat parte 34 învățători. Cursul s'a ținut regulat din 1—18 August. Obiectele conferinței s'au pregătit și s'au propus din partea conducătorilor cu destulă seriozitate; învățătorii au frecventat aceste cursuri cu tot zelul, macarcă aici mai puțin ca in toate celelalte cercuri s'a purtat grije pentru sprijinirea învățătorilor in cele materiale.

3. In cercul Brașovului au luat parte 78 învățători. Cursul s'a ținut regulat din 1—18 August. Aici aflându se contingentul cel mai mare de învățători calificați au decurs lucrul in modul cel mai bun. Sporul, ce l'au făcut aceste conferințe s'a arătat mai ales in toamna anului trecut, când mai mulți învățători, din cei cari au participat la cursul acestui cerc, înfățișându-se la examenul de calificațiune învățătoresc, au dovedit cunoscințe esacte in comput după sistemul nou metric.

O neregularitate s'a ivit și aci cu colectele de bani pentru învățători; aceasta se poate zice numai despre unele părți precum este protopresbiteratul Branului, unde cu abatere dela ordinațiunea consistoriului esmisă in privința colectelor de bani pentru învățători, respectivele organe — de bună seamă creșdend a face mai bine — au lucrat după socotința lor proprie, și in loc să trimită sumele de bani colectate la centru, au împărțit la învățători deadreptul banii și prin aceasta au cauzat greutate și confusiune in ținerea in evidența despre banii colectați și împărțiți. Altcum rațiuniul purtat despre intregul este unul din cele mai esacte. Nemulțămiri nu s'au aretat din partea învățătorilor.

4. In cercul Cojognei (Cluj) au luat parte 27 învățători. Cursul suplertic a ținut din 1—18 August. Cercetarea cursului preste tot a fost slabă, cu toate că învățătorii acestui cerc au mai mult ca airea trebuință de o mai bună calificațiune. Inse scusa pentru frecventarea slabă o aflam după împrejurările locale in timpul neoportun ales pentru aceste cursuri; mai potrivit timp, după părerea raportorului, ar fi din 10—28 Septembrie. Pentru a intimpina această scădere se fac și unele propuneri despre mijloace coercitive. Mijlocul cel mai puternic însă pentru a deștepta in învățători, interes pentru atari cursuri, este și remăne, după părerea noastră, ingrijirea pentru dotarea mai corespunșătoare a învățătorilor nostri; de aici va urma că, și dela învățători se va putea atunci pretinde mai mult.

5. In cercul Deejului au luat parte numai 17 învățători. Cursul s'a ținut regulat din 1—18 August. Dotarea miseră a învățătorilor nostri și in părțile acestea, stă in proporțiune dreaptă cu pușina calificațiune a învățătorilor. Cursurile suplertice de felul

acesta sunt aici mai bine făcătoare și mai de lipsă că în ori care alt cerc.

Mult atărnă dela conducătorul indemănat și priceput care n'a lipsit nici aici.

6. In cercul Devei au luat parte 67 învățători. Cursul supletoric s'a ținut conform ordinațiunei consistoriale din 1—18 August. Lucrările conferinței au decurs în cea mai bună ordine.

Greutăți s'au ivit și aci în acoperirea diurnelor învățătorești. Ingrijirea pentru colecte n'a fost îndestulătoare răzîmând prea mult pe sprijinul consistoriului. Pentru regularea diurnelor va trebui să se afle o modalitate mai corespunzătoare.

7. In cercul Făgărașului au luat parte 45 învățători; se poate zice deci că aici a fost binisor cercetat cursul supletoric.

Prelegerile s'au ținut regulat din 1—17 August. Învățătorii au arătat interes la aceste cursuri. S'a adevărit și aici, că unde intră învățătorii unui cerc au fost cățiva mai calificați — lucrările au luat un sbor mai mare și conducătorului i este lucrul mai înlesnit.

8. In cercul Sibiului au luat parte 85 învățători; precum să vede acest curs au fost cel mai cercetat. Cu o mică abatere dela ordinațiunea consistorială, cursul început în 1 August au durat numai până în 14 August; lucrările acestui curs supletoric s'au dezvoltat în rendul cel mai bun. Aci mai ales s'a putut vedea, cât de mult poate contribui conducătorul, pentru că conferințele să aibă rezultatele și foloasele intenționate. La acestea au contribuit mult și alți bărbați de specialitatea pedagogică, cari se află în Sibiu.

Profesorul de agronomie dela institutul nostru pedagogic-teologic a făcut afară de programă, bune servicii învățătorilor prin unele explicațiuni din pomologie; deasemenea căpătând la dispozițiune scoala cetățenească de gimnastică s'au deprins învățătorii în cunoștințele gimnastice.

Modul de purcedere la ținerea acestui curs supletoric a fost bine ales. Conducătorul a împărțit învățătorilor de pe o zi pe cealaltă unele întrebări pedagogice din program spre a medita asupra lor și a le studia. Pe calea aceasta a crescut interesul fiecărui.

S'a făcut aci și alte propuneri despre unele chestiuni de interes pentru învățătorii noștri în deobște. Învățătorii acestui cerc cu drept cuvent au luat notiță despre legea de pensiuie, la care trebuie a cugeta și noi ca confesiune.

Ei au recunoscut trebuința a se abona la jurnalul nostru „Telegraful Român“—însă și exprimară dorința a li se da cu prețul scăzut.

În fine se enunță și despre durata acestor conferințe pe viitor că ar fi destul 8—10 zile.

9. In cercul Sighișoarei au luat parte 36 învățători. Cursul s'a ținut regulat. Din raportul ce ni se face nu ne putem enunța în privința rezultatelor acestui curs. Ne permitem însă observarea în general că, e bine a pune mai puțin preț pe lucrurile formale, cum s'a deschis ședința etc. și a ne îndrepta privirea asupra fondului. Din lucrările acestor cursuri supletorice, ținute în formă de prelegere seau că se împărtășesc la desbatere mai mulți învățători — trebuie să se însemne rezultatele, la care au ajuns și pre ele să se pună mai mare fond.

Atăta se vede că și aici conducătorii au dezvoltat activitate.

10. In cercul Turdei au luat parte 12 învățători; acest curs a fost așa dară mai puțin cercetat. Aparența aceasta se explică prin întârzierea circularilor de conchemare, cari n'au sosit la timp în toate comunele. Cursul s'a ținut din 1—18. Conducătorii și-a dat și aci toată silința spre a corespunde misiunii sale.

Tabela de mai jos va servi drept icoană despre cercetarea cursurilor, și despre cheltuelile împreunate cu ele.

Nr. curent.	Cercul.	Nr. învățătorilor.	zile frecventate.	Competența de diurne pentru							
				Conducător 1 fl.	Învățători 40 cr.	Suma	Consistoriu.				
			Suma	fl.	cr.	fl.	cr.	fl.	cr.		
1	Abrud	24	335	—	—	133	60	133	60	80	—
2	Alba Iulia	34	525	—	—	210	—	210	—	80	—
3	Brașov	78	898	—	—	359	20	359	20	100	—
4	Deeș	17	274	—	—	109	60	109	60	70	—
5	Cluj	26	399 $\frac{1}{2}$	—	—	159	80	159	80	100	—
6	Deva	67	980	—	—	392	—	392	—	200	—
7	Făgăraș	44	559	—	—	223	60	223	60	100	—
8	Sibiu	85	997	—	—	398	80	398	80	155	—
9	Sighișoara	36	525	—	—	210	—	210	—	80	—
10	Turda	12	168	—	—	67	20	67	20	—	—
Conducătorii		10	174	174	—	—	—	174	—	—	—
Învățătorii		423	5660	—	—	2263	80	2263	80	—	—
Sum'a		433	5834 $\frac{1}{2}$	174	—	2263	80	2437	80	965	—

(Va urma).